

Papp Szilvia Anikó (2024). Jób könyvének ókori szellemi öröksége: Jób testamentuma és Jób könyve összehasonlítása

Közösségi Kapcsolódások 2024(kszi), 107–119.

ISSN 2786-3484 (Online)

<https://doi.org/10.14232/kapocs.2024.kszi.107-119>

PAPP SZILVIA ANIKÓ

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem

Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola

Jób könyvének ókori szellemi öröksége: Jób testamentuma és Jób könyve összehasonlítása

Absztrakt

Jób könyve az ókortól kezdve inspirálta és inspirálja nemcsak a teológiai-filozófiai gondolkodást, hanem a művészeteket, ezen belül az irodalom sokféle műfaját is. Számos parafrázisa, kiegészítése, átírása, dramatizálása, más korszakba helyezett narratívája született. Sok közülük olyan, amely az eredeti műben felvetett teodiceai kérdésekre markáns, radikális, a Tanach szövegével szembeforduló választ ad. Jób könyve egyik ókori szövegváltozata Jób testamentuma, amely elsősorban Jób könyvének a Septuaginta - beli változatával mutat rokonságot és merőben eltér a Tanach Jób könyvének mind struktúrájától, narratívájától mind mondanivalójától, ebből következően műfajától is. Tanulmányomban Jób testamentumát és Jób könyvét vetem össze elsősorban a bennük foglalt világszemlélet, istenfelfogás szempontjából.

Kulcsszavak: Jób testamentuma, apokrif, Jób könyve, bibliaértelmezés, teodicea

Abstract

An ancient intellectual legacy of the Book of Job: a comparison between the Testament of Job and the Book of Job

The Book of Job has inspired and continues to inspire not only theological and philosophical thought from antiquity, but also the arts, including many genres of literature. A multitude of adaptations have been produced, including paraphrases, additions, rewritings, dramatisations and narratives set in different historical periods. Many of these responses offer a perplexing and unconventional perspective on theodicy, challenging the traditional interpretation presented in the Tanakh. One of the ancient versions of the Book of Job is the Testament of Job, which is primarily related to the Septuagint version of the Book of Job and differs markedly from the Book of Job in terms of structure, narrative and message, and hence in genre, of the Tanakh. This study compares the Testament of Job and the Book of Job, primarily from the perspective of their worldview and conception of God.

Keywords: The Testament of Job, apocrypha, Book of Job, Bible interpretation, theodicy

---

Jób könyvének ókori szellemi öröksége
— *Jób testamentuma és Jób könyve összehasonlítása* —

Jób könyvének pontosan nem ismert keletkezési idejétől fogva a mai napig sok változata, művészeti feldolgozása született és születik, köztük olyanok is, amelyek nem reflektálnak explicit módon Jób könyvére, hanem bennük az olvasónak kell felismernie az intertextualitás különböző megjelenési formáit, motivikus utalásokat, Jób alakjával, történetével való párhuzamokat.¹ Számos olyan irodalminak tekinthető szöveg is született azonban, amely egyértelműen Jób-parafrázisként azonosítja önmagát címe, szereplői, narratívája által. Ilyen könyv az i.e. 2-1. században keletkezett pszeudoepigráf irat, Jób testamentuma is. Jób könyvének irodalmi megjelenési formáit kutatva a Tanachon kívüli ókori szövegváltozatok ismerete azért is elengedhetetlen, mert bővíti a tanulmányozható Jób-szövegek körét, a Jóbbal kapcsolatos irodalmi alkotások jelentékeny számú halmazát. Ahhoz, hogy egy műalkotás kapcsolata Jób könyvével felismerhető, igazolható legyen nem elegendő ismernünk csak a Tanach-beli változatot, tudnunk kell Jób könyvének más, kanonizált változatáról (fordításairól) és az apokrifok közé sorolt *Jób testamentumáról* is, hiszen e könyv is alapjául szolgálhatott további Jób-alkotások megszületésének.

E tanulmányban azt vizsgálom, hogy Jób könyve és Jób testamentuma hogyan viszonyul egymáshoz szemléletében és történetelemeiben. A műveket irodalmi alkotásként vizsgálom, tehát elsősorban a narratív struktúra, a szüzsé egy részének összehasonlítása a célom. A két szöveg összehasonlításában a magyar nyelvű változatokra támaszkodom, gondolkodásom vezérfonalát Adorjáni Zoltán *Jób testamentuma* magyar nyelvű fordítása és a kiadásához írt, a testamentummal kapcsolatos tanulmánya adja. (Adorjáni 2011a) Dolgozatomnak nem célja a két könyv szövegváltozatainak vizsgálata, nem célja a keletkezésükkel kapcsolatos kutatások áttekintése.

A következőkben Jób könyve 1. és 2. fejezetét és Jób testamentuma 1-9. fejezetét vetem össze. A két könyv fenti részeiben olvasható Isten és a Vádló közötti 'megegyezés'. Ennek a Bibliában egyedülálló epizódnak a megjelenítése a két könyvben rendkívül eltérő módon és más hangsúllyal szerepel. E részeknek szerkesztettsége, nyelvi megformáltsága és tartalmi elemei is rámutatnak a két könyv közötti alapvetően fontos, teológiaiainak nevezhető különbségre: Jób könyve Jóbnak Istenhez fűződő viszonyára koncentrálnak, arra, hogy az igaz ember, a hívő ember hogyan szakad el a hitnek egy ok-okozati rendbe kényszerített formájától (amelyben Jób barátai mindvégig benne maradnak) és

---

¹ E felismerésnek egyik példája Bernstein Bélának *Az ember tragédiája és a zsidó irodalom* című tanulmánya, amelyben Jób könyvének prologusát állítja párhuzamba Goethe *Faust*-jával és Madách *Az ember tragédiája* című drámai költeményével. Egyik műben sincsen explicit utalás Jób könyvére. Bernstein Béla. *Az ember tragédiája és a zsidó irodalom*. In: Bacher Vilmos - Mezey Ferencz (szerk.): Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyv. Bp. 1896. 118-127.

lép tovább hitében egy magasabb szintre szenvedéseinek megélése által, Jób testamentumának központi gondolata pedig az, hogy a szenvedésnek jutalma van, a próbatételt érdemes kiállni az Úrtól kapott elismerés érdekében.

Jób könyve 1. és 2. fejezetét és a testamentum szövegének 1-9. fejezeteit Adorjáni Zoltán fordítása (Adorjáni 2011a) alapján hasonlítom össze Jób könyve IMIT (IMIT, 1994) szövegével. Adorjáni fordítása a S.P. Brock görög szövegkiadása alapján készült, amely a legjobb szöveget nyújtó P jelzésű kéziratot közli. (Adorjáni, 2011a: 43) Az IMIT fordítást JK-nak, a vizsgált magyar nyelvű testamentum szöveget T-nek nevezem dolgozatomban. Az itt vizsgált T szöveg az első teljes magyar fordítása Jób testamentumának.

Módszeremként választottam, hogy a testamentum 1-8. részeit a narratívára fókuszálva fejezetenként olvasva vetem össze Jób könyve első két fejezetének szövegével, majd az összevetés alapján igyekszem konklúziót levonni a két mű teológiai szemléletére vonatkozóan.

Jób testamentumának szövege nem a Tanach Jób könyvével, hanem a Septuagintával áll szoros kapcsolatban, így nyilvánvalóbbnak látszanék a testamentum ezzel való összevetése. Jób könyve a Septuagintában a maszorétikus szöveghez képest bővebb változatban, interpretálva olvasható, és ehhez képest is bővebb, sok elemmel gazdagított és más szemléletű változat Jób testamentuma. Jób testamentumának Septuagintához való kötődését Adorjáni Zoltán részleteiben elemzi Jób testamentumához írott bevezetőjében. (Adorjáni 2011: 24-26) Úgy vélem, hogy az IMIT szöveg és a testamentum szövegének összevetésével mutatható ki markánsabban a két szöveg közötti szemléleti különbség.

A szemlélet különbsége véleményem szerint a testamentum-műfaj jellegéből is adódik, amely különbözik Jób könyve egyedi, a drámához, a jogi vitához, a siralomhoz is kapcsolódó műfaji jellegzetességeitől, és nem kapcsolódik a testamentum műfajhoz. A testamentum egy ősatya vagy jelentős bibliai személy lelki hagyatéka, amelyet tanító célzattal, elbeszélés és intelmek formájában utódaira hagy. Formája leginkább monológ, amelyet prológus előz meg. A mű a testamentumot tevő halálával és temetésének elbeszélésével zárul. Jób könyve a műfaji sajátosságai alapján köthető a drámához, ezen belül kapcsolják a tragédiához, de összekötik műfajilag a vitairattal, Jób beszédeit a siralommal, a panaszszóltárokkal. Egyes kutatók szerint Jób könyve paródia, mások arra a következtetésre jutottak, hogy műfaji szempontból rendkívül kevert, ezért önálló kategóriát képvisel. Közös bennük, hogy a tanító célzat megléte alapján mindkét alkotás a bölcsességirodalomhoz tartozik.²

---

² Jób könyve műfaji kérdéseiről lásd például: Szépe Agata. The Book of Job as a Drama: Interpretation Possibilities. January 2018, Roczniki Kulturoznawcze 9 (3) 51-66. DOI:10.18290/rkult.2018.8.3-3

Cook, S. A Reading of Job as a Theatrical Work: Challenging a Retributive Deuteronomistic Theodicy. <https://core.ac.uk/download/pdf/229420925.pdf>

Az i. sz. 1. században a testamentum műfaj kedvelt volt a zsidó irodalomban. Erre az időre már kialakultak műfaji jellegzetességei, állandósultak szerkezeti és tartalmi obligatóriumai. A testamentum műfaj jellegzetességei Jákob végrendelezésének és áldásosztásának bibliai mintájából származnak.³

JK is példázat⁴, tanító célzatú, ennek megfelelően JK-nek keresztény teológiai értelmezéseiben hangsúlyozottan megjelenik tanító jellegének kiemelése: a hitben kitartó, a szenvedést türelemmel viselő ember megkapja méltó jutalmát. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk JK értelmezésében azt, hogy a történet nem egységes: a kerettörténetben Jób annyira erényes, hogy Isten 'büszke' rá, felhívja Jóbra a Vádló figyelmét, mintha dicsekedne Jób büntelenségével, gáncstalanságával. Jób az őt ért csapásokat eleinte elfogadással tűri, Istenben való hite nem rendül meg. A történet további részében Jób azonban a szenvedés fokozódására 'lázázóvá', inkább aktívan kérdezővé válik, kitartóan keresi az Istennel való dialógust, mert magyarázatokat vár szenvedésére. „Míg a bibliai Jób az Istennel szembeni vádaskodást és lázadozást testesíti meg, addig a testamentumban a béketűrés, a céltudatos kitartás és az Isten iránti feltétlen hűség példaképe.” (Adorjáni 201b) Ezt a dialóguskeresési folyamatot, az ebben való kitartást tartom a jóbi magatartás legfontosabb elemének. Ennek a dialóguskeresési folyamatnak legmegfelelőbb formája éppen a párbeszédre épülő forma, amelyben Jób könyve íródott. Azt láthatjuk tehát, hogy a műfajválasztás igazodik a szerző által hangsúlyozni kívánt mondanivalóhoz, a tartalom találja meg a formát: JK esetében a lírai monológé és a dialógusé a főszerep, míg a T esetében a testamentum műfaj hagyományos szerkezete lép a lírai hangvételű szöveg helyére, több teret adva a tanító jelleg kidomborításának. „Az újraformált elbeszélésben kevésbé lényegesek a párbeszéd Jób és barátai, illetve Jób és Isten között. A testamentum eleje viszont azzal bővül, hogy Jób, aki itt Egyiptom királya, lerombolja a palotája szomszédságában álló bálványtemplomot (5,2-3; ez a motívum Ábrahám testamentumában is fellelhető). A testamentum vége pedig azzal bővül, hogy Jób három leánya

Liska V. (szerk.) The Book of Job Aesthetics, Ethics, Hermeneutics. Perspectives on Jewish Texts and Contexts. <https://library.oapen.org/bitstream/id/ob1ab264-ff04-419f-boe8-d75f73e0e710/1001726.pdf>

Bernstein B. (1896) Az ember tragédiája és a zsidó irodalom. In: Bächer V. – Mezey F. (szerk.) Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat évkönyve. Budapest, 1896. 118-127.

Steiner, G. (1961) A tragédia halála.

Hirschfeld, A. Is the Book of Job a Tragedy? https://www.jstor.org/stable/j.ctvbkk23h.5?seq=12#metadata_info_tab_contents 9-36.

³ 1Móz 47,29-50,14; 5 Móz 33: Mózes áldása és jóslata Izraél 12 törzséről (Adorjáni 2011: 16)

⁴ Megjegyzendő, hogy a rabbinikus magyarázatokban a példázatjelleg azt jelenti, hogy Jób nem valós, egykor létezett személy, hanem kitalált alak, története csak példaként áll. Jób nem tekintí valós személynek Samuel ben Nahmani, aki szerint Jób sosem létezett, története csupán példázat. (Talmud, Bava Batra traktátus 15 a) Ezen a véleményen van pl. Maimonidesz is. Jób létezésre vonatkozó kérdésfeltevéseknek a háttérben - véleményem szerint - a megválaszolhatatlan teodíceai kérdések állnak.

mágikus erejű öveket örököl, s amikor megkapják ezeket, Isten Lelke karizmatikus képességgel ruházza fel őket” (Adorjáni 2011b: 188). A testamentum szerkezete így foglalható össze: a prológus (T₁) után Jób (Jóbáb) elmeséli a JK szerinti történetét (T₂-27), megjelennek barátai (T 28-44), az epilógusban Jób buzdítását olvashatjuk (45-53). (Szabó 2011: 21)

JK-ben az áll középpontban, ahogyan Jób Istenhez való viszonya, létezésének újfajta megértése a dialogikus formában kirajzolódik, a T-ban pedig a nehézségeken már átesett bölcs ember tanítása hangsúlyozódik, amelyet egyes szám első személyben Jób közvetít gyermekeinek. JK-ben Jób tűnik fel a barátok érvelése által meggondolatlanak, követelőzőnek és hiúnak, a T-ban azonban Jób a bibliai történeten már túl van, annak tapasztalatait felhasználva a bölccsé vált, a számára az Úr angyala által előrevetített próbát kiállt ember pozíciójából szólal meg. Adorjáni Zoltán szerint T szemléletmódja esszéus therapeuta hatást tükröz. „Már a kutatások kezdeti szakaszában kialakult az a nézet, hogy ez a különleges testamentumirat az esszéus kegyességi irányzat szemléletmódjával mutat rokonságot, és közel áll az egyiptomi, szintén esszéus kegyességet képviselő terapeuták eszmevilágához. Mark Philonenko kielemezte Jób testamentumát, és a terapeuták közösségéhez kötötte az irat keletkezését. Ezt R. P. Spittler azzal egészítette ki, hogy a therapeuta eredetű testamentum montanista átdolgozáson ment át a 2. század folyamán. Ezzel szemben ellenvélemények is születtek, s ezek helyesen állapítják meg, hogy nincs feltétlenül közvetlen kapcsolat Alexandriai Philón De vita contemplativa traktátusa és az esszéus iratok között, és hogy nem állapítható meg teljes azonosság a testamentum szemléletmódja, valamint az esszéus, illetve therapeuta szemléletmód között; azt azonban, mégis állítani lehet, hogy a testamentum eszszéus és therapeuta hatásokat is tükröz” (Adorjáni 2011b: 186).

A fordító, Adorjáni Zoltán, az apokrif iratok közé sorolja a művet. Könyve előszavában említi a pszeudoepigráf és az apokrif iratok fogalmi tisztázásának fontosságát. Xeravits Gézára hivatkozva jegyzi meg, hogy a deuterokanonikus könyvek jó része is pszeudoepigráfnak tekinthető, hiszen szerzőik álnév alatt, bibliai személyek tekintélye mögé bújva írták le tanításaikat. (Adorjáni 2011a:9-10) T a jövendöléseket közlő pszeudografikus iratok csoportjába tartozik, azaz sem zsidó, sem keresztény szempontból nem kanonizált könyv. Keletkezési idejét i.e. 150. és i.sz. 66. közötti időszakra teszik. Legkorábbi teljes szövege görögül maradt fenn, héber kéziratváltozata nem ismert. Bár nincs bizonyított héber előzménye a szövegnek, de nyelvészeti szempontból bizonyítható, hogy lehetett héber eredetije. Adorjáni Zoltán elfogadja Kohler, James és Riessler véleményét, miszerint a testamentumnak lehetett héber nyelvű eredetije is. (Adorjáni 2011: 23) A testamentum négy teljes görög nyelvű kéziratban, három ószláv kéziratban és egy kopt nyelvű töredékben olvasható. A görög és az ószláv változat egymástól eltér, az ószláv változatok egyike sem kapcsolódik jellegzetesen a görög kézírathoz, és szövegüket Adorjáni nem tartja mérvadónak. T Jób könyvéhez kapcsolódó midrásnak tekinthető, és

elképzelhető, hogy a midrás magva arámi és héber szájhagyományként élt. (Adorjáni 2011: 24)

Fontos kiemelni a T Septuagintához és a JK-hez való viszonyát Jób feleségének alakjával kapcsolatban. JK-ben Jób felesége mindössze két mondatot szól: „Tovább is ragaszkodol gáncstalanságodhoz? Áldjad Istent és halj meg!” (Jób 2,9)⁵ A Septuagintában ez a rész bővebb, mintegy egy bekezdésnyi⁶, a T-ban azonban a Septuaginta alapján (LXX 42,17) meg is nevezi Jób feleségét - Auszitisz - és két egész fejezetben szól róla. (24,1- 25,10) Jób könyvének záradéka is ez a bővítettség jellemző, mind a Septuagintában, mind a T szövegében JK-hez képest olvashatunk Jób feltámadásáról, lakhelyéről, második feleségéről, nemzetségéről és három barátjáról is, akik királyként szerepelnek. A T szövege lényegesen eltér JK szövegétől. A fenti két példa alapján is kimondható, hogy a T a Septuagintával áll közvetlenebb kapcsolatban: annak szövegéből bontja ki és szövi tovább Jób történetét, valamint idéz is a Septuaginta szövegéből. A T azon részei, amelyeknek nem található párhuzama JK-vel, a Septuaginta szövegéhez kapcsolódnak. Adorjáni Zoltán kutatásai alapján megállapítja, hogy: „A testamentum elbeszélése Jób könyvének LXX-i változata alapján készült, de szerzőjének elbeszélése lényeges eltéréseket mutat a bibliai könyvhöz képest. Ilyen tekintetben a legszembeötlőbb az, hogy a szerző átformálja Jób történetét. Míg a bibliai könyv arra a kérdéskörre összpontosít, hogy miként engedheti meg Isten az őt félő és igaz ember szenvedését, addig a testamentum a mennyei jutalomra tekintő és ezért a szenvedést tudatosan vállaló hitbeli harcos paradigmátikus, példaszerű története.” (Adorjáni 2011:25)

A Testamentum az *Előszó, felirat és nyitány* című résszel kezdődik. Jób Könyve nem nevez meg ilyen szerkezeti elemeket. Számozott részekén kívül nem jelöli meg másként a szöveg egyes részeit.

⁵Adorjáni a TM rövidítéssel jelölt maszorétikus szöveg Magyar Bibliatársulat általi új fordítása szerint idézi JK e részét: „Még most is kitarotán feddhetetlen vagy? Átkozd meg Istent és halj meg!” Szembeötlő ellentét az átkozd és az áldjad ige különbsége. Az eredeti héber szövegben az áld ige piél alakja szerepel. Ennek magyarázata, hogy a könyv írója Istenre vonatkozóan nem hajlandó az átkoz ígét használni. Ez a bibliai eufemizmusok körébe tartozik. Ugyanezt találjuk 1Kir 21,10.13-ban is. (<http://www.kurtszo.hu/pdf/btan2016-4.Job.pdf>)

⁶A Septuaginta angol fordításában: „And when much time had passed, his wife said to him, How long wilt thou hold out, saying, Behold, I wait yet a little while, expecting the hope of my deliverance? for, behold, thy memorial is abolished from the earth, sons and daughters, the pangs and pains of my womb which I bore in vain with sorrows; and thou thyself sittest down to spend the nights in the open air among the corruption of worms, and I am a wanderer and a servant from place to place and house to house, waiting for the setting of the sun, that I may rest from my labours and my pangs which now beset me: but say some word against the Lord, and die” <https://www.biblestudytools.com/lxx/job/2-9.html>

T1.1. "Jób, azaz Jóbáb beszédeinek könyve"

Ez a sor máris felveti Jób származásának kérdését, és a benne értett állásfoglalással jelentős különbséget mutat JK-tól Jób származásával kapcsolatban, amely semmilyen módon nem utal arra, hogy Jób Jóbákkal azonos volna. JK-ból mindössze annyit tudunk meg Jóbról, hogy Úcz földjén élt. (Jób 1,1) A T azonban azonosítja Jóbát Jóbákkal.⁷

A T szerint a történet onnan indul, hogy Jób beteg, és már élete végét érzi. Elmeséli magához hívatott gyermekeinek, hogy mit tett vele az Úr. A T ezen kezdő része már feltételezi, hogy T írója ismeri JK-t: akkor látjuk Jóbát, mikor túl van a JK-ben leírt történeten, hiszen 'új' gyerekeit hívatja magához, akiket a próbatétel után adott neki az Úr. Ez T 1.6.-ból derül ki: "Első feleségem ugyanis keserves halállal múlt ki előbbi tíz gyermekemmel együtt." Ezzel a JK utáni időbe helyeződik a történet. Megjegyzendő, hogy JK-ben Jób feleségének haláláról nem esik szó, tehát a T-ban ez az elem is JK-hez való hozzátoldás, a történet továbbszövése. JK olvasása során valóban felmerülhet a kérdés: Mi történt Jób feleségével, akiről alig tudunk meg valamit JK-ból.

T1.2-3. "Hét fia és három lánya" – közös elem, Jób könyvében is szerepelnek először név nélkül, a próbatétel után kapott gyermekei közül a három lány a nevével. (Jób 42, 13). Azonban a T1.3. görög nevekkel meg is nevezi Jób összes gyermekét. Feltűnő, hogy tíz gyermeket említ és 11 nevet sorol fel.

A T1.5-ben Jób maga emeli ki, hogy mi a legfőbb erénye: "a legnagyobb kitartásban tűntem ki". Kiderül, hogy gyermekeinek anyai nagyapja Jákob, tehát anyjuk ezek szerint Dina.

Fiaiban tudatosítja az előkelő származást. Ez a mozzanat nem szerepel a JK-ben. Jób előkelő származására azonban JK is utal: kelet legnagyobb uraként ábrázolja Jóbát.

T2.I.: *Angyaljelenés*

Ez a rész alcímmel ellátott rész: "Ki az igaz Isten? Jób választ kap egy angyal által, és döntő cselekvésre határozza el magát." Ez a rész nem szerepel JK-ben. Jób nem találkozik angyallal, váratlanul érik a csapások. (Jób 1,13 – tól)

T2.-ben az derül ki, hogy Jób korábban Jóbáb volt. Az Úr adta neki a Jób nevet. Ezt a momentumot szintén nem találjuk meg JK-ben. A névadás aktusa véleményem szerint felidézi Ábrahámot, aki szintén akkor kapott az Örökkévalótól új nevet, amikor az Örökkévaló és közöttük létrejött a szövetség, amelynek feltétele a feddhetetlenség volt. (1Móz 17, 1-6) A T szerint Jób

⁷ Honnan származik a Jóbáb megnevezés, mi lehet az alapja ennek az azonosításnak? A *Bibliai nevek és fogalmak* című lexikon Jóbáb címszava alatt olvasható, hogy a név jelentése 'kiáltás', 'ujjongás', valamint, hogy Jóbáb Edom második királya volt (1Móz 36,33), Mádón királyként is szerepel a Tanachban (Józs 11,1; 12,19), Benjáminita férfi, Saharáim fia (1 Krón 8,9) és Benjáminita, Elpaál fia (1Krón 8,18). (Bibliai nevek és fogalmak: 127)

esetében is összekapcsolódik a feddhetetlenség és az Örökkévalótól kapott név. Jób Jóbábként még bálványimádó templom szomszédságában lakott, szemlélte az égőáldozatok bemutatását és töprengett (T₂. 4.), Jób - elbeszélése szerint - felismerte, hogy a Teremtő nem lehet az a bálvány, amelyet szomszédai imádnak. A szöveg 'távol tartja' Jóbót a bálványimádástól azáltal, hogy szemlélőként mutatja be.

Jób könyvéhez képest ismét kiegészíti a történetet a T ezen része: Jób könyvéből csak az derül ki, hogy Jób "gáncstalan és egyenes, istenfélő és rossztól távozó" (Jób 1,2), megszentelte gyermekeit, égőáldozatot mutat be mindannyiuk helyett (Jób 1, 5). A JK-ben tehát nincs benne a töprengés Istenről, arról, hogy nem lehet Isten a bálvány, és maga Jób mutat be égőáldozatot. A T szövegében látható tehát a törekvés, hogy Jóbót egyértelműen a monoteista hagyományhoz kapcsolja és elkülönítse a bálványimádóktól, valamint tudatosítsa az olvasóban, hogy Isten nem kapcsolható bálványokhoz.

T_{1.1}, 2.1, 3.1 utal arra, hogy Jóbáb prozelita volt, azaz az egyistenhitbe betért edomita sarj, aki valószínűleg pogány hitű volt. (Adorjáni, 2011:91)

T_{2.1} - ben: „egy istenként tisztelt bálvány templomának közvetlen szomszédságában laktam”. Álomban kapott mennyei kijelentésre tér meg, és ezért az ú.n. álomprozeliták közé lehet sorolni. Őt a neki megjelenő angyal megpecsételi. (T_{5.2}) Ez - mivel a megpecsételés a körülmételés metaforikus kifejezése - azt jelenti, hogy Jób betért a zsidó vallásba. (Adorjáni 2011:101)

T₂ - 3 Angyaljelenésnek nevezi meg T ezt a részt. Valójában a 2. rész bevezetése az angyaljelenésnek, amit a 3. részben olvashatunk: „Jóbáb! Jóbáb! Válaszoltam hát: Itt vagyok!” Az Akedát Jicák-ban (Izsák megkötözésében) ismétlődő szerkezet jelenik meg itt is: „Akkor megszólította őt az Örökkévaló angyala az égből és mondta: Ábrahám, Ábrahám! Mondta: Itt vagyok!” (1Móz 22,11). Az itt is olvasható 'megszólítás-jelenlét megerősítés' szerkezet 3-szor ismétlődik Izsák megkötözése történetében. (1Móz 22,1; 7; 11) Észrevehető tehát, hogy a T szövege nyelvi megformáltságában a Tanach hagyományát követi, az ott található angyaljelenéshez igazítja a történetet, de a T szerkezeti felépítése a műegész tekintve nem követi JK dialogikus szerkezetét, hanem a testamentum műfaji kereteit tartja szem előtt.

T_{3.2}: „kelj fel és én megjelentem neked: ki az, akit megismerni akarsz.” A JK-ben nem találkozunk az angyaljelenéssel, amely azonban a Tanach profétai történeteinek jellemzője. Még egy érv azon állítás mellett, hogy Jób könyve a Tanach legkevésbé zsidó könyve?⁸ A T e tekintetben eltér a JK-től és a Tanach könyveinek egyik jellemzőjét, az angyaljelenést mutatja fel. Maga Isten nyilatkoztatja ki, hogy akinek az emberek égő- és italáldozatokat visznek, nem

⁸ Jób könyve a Tanach legkevésbé zsidó könyve - hiszen nem kapcsolható a zsidó történelemhez, Jób könyvéből hiányoznak a konkrét történeti eseményekre való utalások, ami jellemző is a bölcsességirodalomra.

Isten, hanem az ördög. Jóbáb ezután engedélyt kér, hogy megtisztíthassa a bálványimádás helyét. Hivatkozik hatalmára (T₃.7.) Ez a mozzanat hiányzik a JK-ből. Uralkodóként ábrázolja Jóbábót („Hisz én uralkodom ez ország felett”), ami azonban egybevág Jób 1,3-mal („És volt az az ember nagyobb mind a Kelet fiainál.”)

Jób testamentuma a történet élére helyezi azt, hogy Jóbáb a bálványok helyett megismerte az igaz Istent. Isten megmutatkozott neki, mert Jóbáb töprengett a teremtés kérdésén, és töprengésében feltételezte, hogy bálvány nem alkothatta a világot. (T₂.4.) „Ez volna vajon az az isten, aki megalkotta a mennyet, a földet és a tengert és minket embereket? Miképpen tudhatnám meg ezt?” Adorjáni lábjegyzetben utal arra, hogy a fenti mondat „Ősi és közismert hitvallásformula. 2Móz 20,11. Zso 145,6. 146,6. ApCsel 4,24. Jel 10,6, 14,7. Judit 13,18. Állandósult kifejezés mód, amely része volt a zsidó missziói igehirdetésnek, s ezt később a kereszténység is átvette.” (Adorjáni, 2011: 90)

T₄.1-ben az angyalt fényességnek nevezi a szöveg. Az angyalnak és a fényességnek az összekapcsolásához Adorjáni nem ad szövegjegyzetet, mindössze a T₃,1-re való utalást jelzi.⁹

Annak, hogy Jóbáb megtisztíthassa a bálványimádás által beszennyezett helyet, feltétele van: az angyaltól meg kell hallgatnia az Úr parancsát. A T magyarázatot ad arra, ami a JK-ben az olvasó képzeletére, gondolkodására van bízva: T szerint a Sátán (héberül: ha-szatan, nem egy tulajdonnév, hanem egy szerepkör megnevezése: a Vádló) meg fogja bosszulni Jóbáb e tervezett tettet, a bálványimádás helyének megtisztítását. Megnevezi tehát, hogy a Sátán miért ingerli fel Istent Jób ellen. Jóbon azért akar bosszút állni a sátán, mert a bálványimádás helyét megtisztította. Ez a történetelem azért fontos, mert egyrészt meghagyja az eredeti történetbeli alaphelyzetet, azt, hogy Jób nem bűnös (és ezzel meghaladja Jób könyvében a barátok gondolkodásmódját), másrészt indokot (a sátán bosszúja) talál a szenvedéseire. Jób testamentumbeli tette, a bálványimádás helyének megtisztítása csak a sátán szemében érdemel büntetést, Isten szemében ez éppen hogy jócselekedet. Az angyal, az Úr szavait közvetítve felkészíti Jóbábót a jövőbeni történésekre, ő pedig elhatározza magát arra, hogy minden nehézséget kiáll. Itt mintha népmesei fordulatot venne a történet: Jóbáb mesehőssé válik, aki vállalja a próbatételt. Megdöbbenően más szituáció, mint JK-ben. JK-ben Jób legnagyobb fájdalmát, lét-gyötrelmét az okozza, hogy nem tudja szenvedésének okát, és barátai érvelése szerint bűnösnek kellene lennie, hiszen addigi istenképe szerint Isten a bűnöst megbünteti, az igazat megjutalmazza. Ez az önmagáról alkotott vélemény és a barátok véleménye közötti ellentmondás - amely a sorcsapások sorozatában igazoltnak tűnik - okozza Jób egész lelki gyötrődését. Sorsának megértési

⁹ Az angyalok jelentőségéről és megjelenési formáiról olvashatunk Szabó Xavér: *Angyalok a korai zsidó pszeudoepigráf irodalomban* című művében. Illetve ezzel a témakörrel foglalkozik Oláh János: *Angyalok, démonok, amulettek, homiliák* című kötetében is. Oláh J. (2019) *Angyalok, démonok, amulettek, homiliák*. Gabbiano Print.

folyamata, Istenhez fűződő viszonyának átalakulása, e folyamat végig követése Jób könyvének legizgalmasabb, leginkább szellemi kihívást jelentő része. Ez a barátok által közvetített ok-okozati logika bontódik le az olvasás folyamatában, és ez az átélhető folyamat az, amely az olvasót is fontos felismerésekhez vezetheti saját létével kapcsolatban. Jób szellemi útját látjuk testi-lelki szenvedéseinek lírai, érzelmeinkre ható tolmácsolásával összekötve. Ezt az utat T szövege alapján nem járhatjuk be, mert előre közli velünk Jóbáb történetének kimenetelét.

T 5. feltűnően rövid, mindössze 3 részből áll, és arról ad hírt, hogy Jóbáb ötven szolgálójával lerombolja a bálványt. A bálvány lerombolása szintén nem szerepel a JK-ben. Abban azonban párhuzamot láthatunk, hogy mindkét könyvben nagy szerepe van a hitbéli fejlődés bemutatásának: a T-ban azt láthatjuk, hogy Jóbáb hogyan lép fel a bálványimádás ellen (ez az Ábrahámi korszakhoz köti a történetet), a JK-ben pedig Jób hitének fejlődését egy absztraktabb szinten követhetjük végig:

Jób barátainak gondolkodása szerint minden szenvedés valamiféle bűn következménye, abszolút érvényűnek tekintik a bűn – szenvedés ok-okozati kapcsolatát. Jób története – a Jób könyvében leírtak szerint - eljuttathatja arra a felismerésre az olvasót, hogy nem minden szenvedésnek bűn az oka, így az olvasó Jóbbal együtt felismeri, hogy az ember nem érdemei szerint kapja sorsát, nem jutalomként a javakat, és büntetésként a veszteségeket. Az olvasás során tehát a barátok által képviselt nézet fokról fokra leépül és helyébe lép egy komplexebb világfelfogás, istenkép, amely az általános emberi tapasztalathoz sokkal szervesebben hozzákapcsolható. Az embernek teremtettségében mindvégig Isten és a létezés iránti alázatban, elfogadásban kell élnie, nem büntetés és jutalom függvényében viszonyulni Istenhez. Jóbnak e hitbéli útja egészen más alapokra helyezi Istenhez fűződő viszonyát. Ezek az alapok teszik lehetővé, hogy dialógusban maradjon Istennel.

T5.2. “Ezután az angyal pecséttel jelölt meg és eltávozott tőlem.” Az angyal tulajdonjogot jelző bélyeggel jelölte meg Jóbot, ez arra is utal, hogy mennyei erőt nyer (T4.11). E megjelölés közismert szokás az ókori vallásos rendszerben.¹⁰ A megpecsételés a zsidóságba való betérés, beavatás része (Adorjáni 2011a: 101).

II. rész (T 6.-ban visszatér a szöveg a római számozáshoz) Jób és a Sátán

A sátán koldusnak álcázva magát találkozni akar Jóbbal, Jób azt üzeni vissza neki, hogy nem ér rá. Jób tudja, hogy a sátán kopogtatott be hozzá, ezért égett kenyeret küld neki szolgálólányával, de a szolgálólány kicseréli az égett kenyeret tiszta kenyérré. Érdekes fordulata a szövegnek, ahogyan a narrátor megteremti a Jóbon való bosszúállás okát: a sátán követeli a hamuszín kenyeret a szolgálólánytól, hiszen ez lesz a lehetséges bosszú tárgya. „Amilyen égett ez a kenyér, ugyanilyenné teszem testedet is. Mert visszajövök és egy órán belül

¹⁰ Jn 6,27; 2Kor 1,22; Ef 1,13; Ef 4,30; Jel 7,3-8. (Adorjáni 2011: 101)

elpusztítalak.” (T 12.) Ha a sátán elfogadná a szép kenyeret a szolgálólánytól, akkor nem lenne mit Jób fejére olvasnia. Jóban az égett kenyér miatt áll bosszút a sátán. Látható, hogy T megpróbál választ adni arra, hogy miért éri Jóbot a szenvedés, azaz szemléletében - véleményem szerint - visszalépést jelent JK-hez képest: visszahelyezi a történetet abba az ok-okozati logikába, amelyben Jób barátai mindvégig gondolkodnak, így végső soron nagymértékben megfosztja a szöveget a JK-ben megfogalmazott filozofikus tartalomtól. Mondhatjuk: a színesítéssel, gazdagítással valójában leegyszerűsíti a történetet, népmeseivé teszi, könnyebben befogadhatóvá alakítja át, teológiai mondanivalóját pedig Jób barátainak pozíciójához igazítja.

T 8. szerint a sátán esküvel kötelezte az Urat arra, hogy hatalmat adjon számára Jób javai felett. Ez a JK-ben engedélyként szerepel, nem esküként. T úgy fogalmaz, mintha a sátánnak joga lenne esküt tetetni az Úrral, azaz hatalma lenne felette. A JK-ben egyértelműen kifejeződik e részben is Isten hatalma a sátán (a Vádló) felett: „Íme, kezdedben minden, ami je van, csak ő rá magára ne nyújtsd ki kezedet. És elment a Vádló az Örökkévaló színe elől.” (Jób 1,12) A T-ban megjelenített sátán alakja antropomorfizált a JK Vádlójához képest, ahol istenfiként neveződik meg. Különbség van abban is, hogy a T-ban a sátán közvetlenül is találkozik Jóbbal, míg Jób könyvében kizárólag Isten beleegyezésével tevékenykedhet és nem jelenik meg közvetlenül Jób számára, nem ölt emberi alakot.

A vizsgált két Jób-szöveg különbségei jelentősek nemcsak narratív elemeikben, szerkezetükben, és műfajukat tekintve, hanem világszemléletükben és ebből következően hangvételükben is. A Jób-midrászként számon tartott testamentum csak igen röviden közvetíti a Jób könyvében rendkívül hangsúlyos érvelési-megértési-megértetési folyamatot, Jób lelki átalakulásának, Isten-megértésének, Isten-közeledésének hosszú küzdelmét. A művekben megnyilvánuló különböző szemlélet, a szövegszerkezet és a műfaj is a szövegek különböző céljának megfelelően alakult, attól függően formálódott. Jób testamentuma a Tanachból megismert Jób történetnek lényegében más interpretációs lehetőségeit nyújtja, a teológiai-filozófiai kérdésselvetésekről a narratíva követhetőségére és a tanító szándékra helyezi a fókuszot. Jób testamentuma a Jób könyvében formálódó teológiai, teodíceai kérdésselvetéseket a narratíva kiegészítésével elkerüli, ezáltal a történetnek létfilozófiai dimenzióját jelentősen leszűkíti. Jób könyvében éppen az az egyik legfontosabb kérdés, hogy Jób – amint írva van a szövegben – büntelen, istenfélő és egyenes jellemű emberként miért részesül szenvedésben, és ilyen mértékű szenvedésben. Erre a kérdésre Jób könyvében a magyarázat bizonyos mértékig rejtve marad az ember elől, Jób testamentumában azonban egy egyszerű indokot találunk arra, hogy miért lesz bosszú áldozata Jób. Lényeges különbség az is, hogy Jób könyvében semmiféle bosszúról nincsen szó a sátán részéről, pusztán próbatételről. Jób testamentuma a teológiai kérdésselvetések tekintetében tehát megmarad az emberi gondolkodás szűkebb határai között, és

a Jób könyvében felmerülő teodíceai ellentmondásokat kikerülve egy befogadhatóbb, ám sokkal egyszerűbb magyarázatot ad Jób szenvedéseire.

Felhasznált és hivatkozott irodalom

- Adorjáni Z. (2011a). *Jób testamentuma. Bevezetés-Fordítás-Jegyzetek*. Sapientia Főiskola – L'Harmattan.
- Adorjáni Z. (2011b). *Jób, az apokrif irodalom atlétája*. *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 2 (2011), 185-195.
<http://www.proteo.cj.edu.ro/sites/default/files/documents/publications/2011/1340546357.pdf>
Utolsó letöltés: 2024. 06. 18.
- Bernstein B. (1896). Az ember tragédiája és a zsidó irodalom. In Bacher V. – Mezey F. (szerk.), *Izraelita Magyar Irodalmi Társulat Évkönyv*.
Bibliai nevek és fogalmak. é.n. Primo.
- Kovács Z. (szerk.) (2016). Jób könyve. *Biblia-tanulmányok (2016. október-december)* BIK Könyvkiadó [Szombatiskola2016\(4negyed\)ZÁRÓog.ig.indd\(kerak.hu\)](http://www.szombatiskola2016(4negyed)ZARÓog.ig.indd(kerak.hu)) Utolsó letöltés: 2024. 06. 18.
- Döbrössy L. (1998). *Jób könyvének magyarázata. Jubileumi Kommentár. A Szentírás magyarázata*. I. köt. Kálvin Kiadó.
- Hevesi S. (1943). Jób könyvéről. A Der Grundgedanke des Buches Hiob c. előadás fordítása. In Hevesi F., *Az ókor zsidó bölcselete. A zsidó vallásbölcsélet története*. Szerző kiadása. 130-157.
Teljes kétnyelvű (héber-magyar) Biblia két kötetben. (1994) Makkabi Kiadó.
- Kálmán Ö. (1909). *Jób könyve a középkor magyarázatában. Bölcsészdoktori értekezés*. Mezei A. Könyvnyomdai Műintézete.
- Muntag A. (1982). *Jób könyve*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya.
- Peters, B. (2004). *Jób könyvének magyarázata. Miért kell az igazaknak szenvedniük?* Evangéliumi Kiadó.
- Szabó X. (2011). Angyalok a korai zsidó pseudoepigráf irodalomban. In Xeravits G. – Tamási B. – Szabó X. (szerk.), *Angyalok az ókortól Szent Tamásig*. L'Harmattan, 105-155.
https://www.sapientia.hu/hu/system/files/Angyalok_a_korai_zsido_pseudopigráf_irodalomban.pdf Utolsó letöltés: 2024. 06. 18.
- The Septuagint: LXX* <https://www.septuagint.bible/job/>